

lîngă lut, scîncind cîte un vers, șchiop, sau o frază, năroadă, crezută de ei a fi literară, și nu-i, ci altceva, sună a milogeală, sună urît și degradant pentru un intelectual.

Pentru răul pe care aceia l-au făcut lui Lucian și oricît ar fi ei de prăpăditî, eu tot îi execut la sînge. Vendetă blâgească, și de unul singur, ceilalți au murit, pana însă zice și pentru ei.

Doar aşa să'şti aminteașcă românii din viitor că au fost cîndyă niște indivizi răi și haini cari l-au chinuit pe Lucian Blaga, pigmei pe lîngă el.

Pe acestea le spun nu fiindcă sunt neam cu el, ci fiindcă există o scară a valorilor spirituale care trebuie respectată. De nu, se impune singură, acum sau mai tîrziu, dar se și răzbună.

"Eu sunt profetul, fantoma vremii nu m'atinge", scria Lucian Blaga vorbind despre marii profeti ai lui Israel. A scris odată, e foarte mult de atunci pentru vremile de azi.

Profet a fost și el, Lucian Blaga, unul autentic românesc. Profet al unor vremi ce va să vie. Cînd morții se vor scula din morminte și vor striga: "Sus români, aruncați lanțurile rușinii și crimelor".

Revenind la Lucian Blaga *ca om*, ceva, între altele, este clar și categoric: Lucian Blaga nu a fost un arivist, în nici un fel, precum cîteva talente mari din tagma scriitoricească din acea vreme au fost în unele privințe, sunt bine cunoscuți (Mitrea și "1907"), și-au pus cenușă pe cap, renegîndu-și trecutul și ce scriseseră pînă atunci.

Lucian Blaga nu a fost arivist, profitor, nici din punct de vedere material deși se zbătea în nevoi, o spun cu mină pe inimă, l-am cunoscut bine, și în această privință, se mulțumește cu puțin, ca să aibe linistea de a gîndi și scrie - banii mulți aduc complicații și pierdere de timp, vrei mereu mai mult.

Lucian Blaga nu a întrebuințat literatura și filosofia, numele ce își făcuse pornind dintr-un sat ardelenesc, nici înalta funcție de la Ministerul de Externe - ca trambulină politică sau în alt scop, necum în vreunul material - o repet - deși îl încercau ades lipsurile. Era om strîngător, și aceasta este adevarat, ca și taică-su popa Isidor din Lancrăm cu casă grea - cînd n'ai, strîngi ca să ai. A fi strîngător nu-i vrun păcat, a fi scîrțan da, Lucian Blaga da și altora cînd avea din ce, de exemplu cînd era ce a fost la Ministerul de Externe și-avea la dispozitie fondul diplomatic, acesta nu figura în evidența Direcției Contabilității decât ca o cifră globală, cel ce îl mînuia nu era obligat să prezinte acte justificative, nu se putea da și alimenta propaganda cerînd asemenea acte, nici un beneficiar nu ar fi semnat, nici nu era în stilul diplomatic, se merge pe încredere, ca la negustorie, și astfel fiind, Subsecretarul de Stat putea să păstreze pentru sine mai tot acel fond. Ceea ce Lucian Blaga nu a făcut. Era un om foarte cinstit.lar eu țineam socotelile.

Și mai afirm încă ceva: *pentru Lucian Blaga, funcția de Subsecretar de Stat la Ministerul de Externe, îndeplinită conștiincios în condițiile pe care le voi arăta mai jos, a fost o pacoste*. Norocul lui că nu a durat mult, altfel l-

ar fi dat complet peste cap. Și aşa l-a dat pentru un număr de zile, trădu și eforturile de la Externe - efect cu întîrziere - detalii în pagina următoare.

Cită vreme Lucian Blaga a fost Subsecretar de Stat la Externe, să întîmplat să fiu singurul din neamul Blăgeștilor, lîngă el. Am stat permanent lîngă Lucian Blaga în acea perioadă critică pentru el, și necunoscută încă, privitor la Lucian Blaga atât *ca om*, cît, mai ales, la *elaborarea operei lui filosofice*. Atunci i-a dat contururile finale.

Soția lui Cornelia, născută Brediceanu, rămăsese în Ardeal, împreună cu fiica lor, micuța Dorli, anume la Brașov, la fratele său Tiberiu Brediceanu, cunoscutul muzician și folclorist. Cornelia a venit la București numai după 10 februarie 1938, căderea guvernului Goga, și pusă în cunoștiință de starea psihică a lui Lucian.

Mai știau de tribulațiile lui Lucian Blaga în acele luni, doar doi dintre bunii săi prieteni, "spirituali" îi numesc: Vasile Băncilă și Ion Chinezu. Aceștora le încredința Lucian Blaga din ale lui. Băncilă locuia în București, profesor de filosofie la liceul "Mihai Viteazu", Chinezu la Cluj, probleme culturale, dar venea ades la București să-i vadă prietenul și să soluționeze la Ministerul Culturei unele probleme în legătură cu revista "Gând românesc" pe care o înființase și o conducea.

Lucian Blaga le încredința celor doi prieteni ai săi multe, dar nu pe oate; Lucian Blaga era un om reținut, secretiv, ascuns chiar ași zice, nu plăcea ca în eul lui interior să se bage cineva. Chestie și de discreție sufletească.

Apoi, după 1938, am fost, împreună cu prietenii lui intimi Băncilă și Chinezu, alături de Lucian Blaga pînă în 1949. Cînd m-am urcat într-un pom și nu m-am mai dat jos din el pînă în 1964, de ambicioz și de-al dracului ce sunt, adică "ăia" blestemați de toți sfintii din calendar.

Sufletește și spiritual continuă să fiu și astăzi lîngă Lucian. Îi păstrez o vie aducere aminte după atitia amari de ani scurși de atunci. El a scăpat în 1961.

Am văzut și auzit, știu bine ce spun în ce privește viața sufletească, intimă, a lui Lucian Blaga.

Și scriu în acest capitol al Amintirilor și Mărturiilor mele, ce știu despre Lucian Blaga, inclusiv ce el mi-a spus despre proiectele lui filosofice, ca și despre oameni - ca unuia de-ai lui, deși mult mai tînăr, dar îl simțea apropiat de el, sincer, plin de elanuri, dar și de iluzii desarte, precum și în cap, cu unele prostii tinerești, omenești.

În 1937, Lucian Blaga era în floarea vîrstei. Avea patruzeci de ani. Înalț, suplu, siluetă de spadasin, pasul lung și ușor, de balerină, față cu trăsături energice, smeadă, bărbia puternică și cu o gropiță în ea, la mijloc,

răsucită în sus (specifică Blăgeștilor), rar suris, continuă concentrare, ochii cu străluciri vii și întunecate, dar nu erau negrii ci căprui-închis, părul lung, castaniu și ondulat, dat pe spate, chică de poet însă nu purta, că altfel și Samson al Dalilei ar fi fost mare poet, mai ceva decât David în Psalmi, Lucian Blaga nu-i prea citea, că nu era bisericos, nici vocație de predicator baptist n'avea, de-ar fi avut și predicat, nu se lua părintele Stăniloae de el.

Lucian Blaga era dotat cu o mare sensibilitate, nu numai artistică. Tip nervos, deși în aparență calm, incontinuu sub tensiune. Sistem nervos labil. Și fiindcă era om muncit mereu de gînduri. Și nu izbucnea, să se descarce, ci se inhiba. Se adunau în el sentimente și porniri neexprimate. Pînă a făcut o criză de apatie nervoasă, după 10 februarie 1938 (detalii mai departe).

Mi-a scăpat prin vremi (adică de la perchezițiile Securității) o fotografie format 9/12, a lui Lucian Blaga, din ianuarie 1938, făcută de Alexandru Băduță, de la Direcția Presei (vorbesc despre personalitatea acestuia în alt context), Lucian Blaga fiind Subsecretar de Stat la Externe. Este cea mai reușită și grăitoare fotografie de-a lui Lucian Blaga ajuns la vîrsta maturității depline. O voi reproduce în carte. Am dat acea fotografie, o copie, lui Dorli, fiică lui Lucian, prin 1970, care a împrumutat-o cuiva și nu a mai văzut-o, apoi a servit, incognito, și mai servește încă, la ilustrarea multor ediții din opera lui Lucian Blaga și scrierii despre opera lui. Formatul mare cu dedicație, mi-a fost scos dintr-o ramă de argint și făcut bucați după 1949, din sperietură, eu fiind absent din București, mă distram pe la mare, capul Midia Canal. Păcat! era o amintire de familie, nu avea de ce se teme foata, îl găzduise și ea pe Lucian în 1946-1948 cînd venea la București de la Cluj, în casa noastră din strada Sf. Constantin Nr.2, parter, din gura Cișmigiu. Frica exercitată asupra oamenilor este arma cea mai eficace și uzuală a comuniștilor ca să-i neutralizeze. Și mai vorbesc de unitate și că să punem umăr la umăr pentru fericirea patriei. Care fericire, în mizerie materială și spirituală? Și cu cine alături, cu cei ce îi dau la cap? Pupa-i-ar pe bot Scaraotki să-i pupe. Și cu bis de mai multe ori. Doar atîta le doresc, moartea nu că nu am dreptul, nu eu i-am fătat. Aș fi fost un imbecil, muu, muu, și încă mai dihai.

Se pot face în scris, două feluri de *portrete fizice* ale unei persoane. Primul este cum omul arată la exterior; secundul, cum fizicul lui este modelat de eul interior. Pentru Lucian Blaga, ultimul gen de portret nu figurează - după cîte știu - în nici o pagină scrisă despre el, iar mie timpul nă-mi permite să-l fac, mă așteaptă alte mii de pagini, și de dactilografiat personal, și mă gonește moartea din spate. Va reesi, totuși, un asemenea portret al lui Lucian Blaga, din ce voi spune despre el plasat în împrejurări și contexte, unele cu totul insolite.

Psihic, Lucian Blaga era un introvert și introspect. Era "mutulică" cum să spunea în familie, și el strîngea încă mai tare din buze, dar îi și înflorea uneori pe față un zîmbet care nu știu ce însemna, îngăduință și înțelegere a amenilor, sau ironie față de lume și de el însuși? "Pe mine nu mă sporesc

decit creațiile și stelele năzdrăvane".

Lucian Blaga era rațiune pură, dar una frămîntată. Soarta filosofilor. Era rationalist schopenhaurian, dar și intuitiv de tipul bergsonian. Somn bun nu avea, vise mereu da.

Depun mărturie și răspund de tot ce scriu despre Lucian Blaga, cum orice martor răspunde de tot ce afirmă în fața unei instanțe judecătorești. Dar răspunde martorul și față de oameni nu numai față de justiția bazată pe legi, divers interpretabile. Justiția și dreptatea oamenilor este mai aproape de adevăr, și mai neîndurătoare, decit justiția statală.

Nu preget să răspund, îmi iau și înfrunt toate riscurile, azi sunt multe, în ce privește ce afirm despre Lucian Blaga.

Deschid un proces postum asupra *omului* Lucian Blaga și asupra a ce el a scris, și ce nu a mai fost lăsat să scrie, fiind redus, și material, la o situație mai mult precară. Un proces filosofic și literar. Pe cel moral să judece cei ce vor veni, după trecerea a multor alți ani de când Lucian Blaga și-a dat duhul, și nici noi cei de azi nu vom mări fi. Adevărul nu poate fi băgat în sac, legat la baieri și burdușit. De cine? De niște ignari și infirm mentali din nașcare?

S-a scris mult - destule, prea multe după mine, unele inconsistentă pălăvrăgeală literară - despre Lucian Blaga (nu-i plăcea toba mare și fanfara). S-a scris despre *opera* lui poetică dar foarte puțin despre cea filosofică, cea mai importantă, puține au fost de talie în profilul românesc, și se tot scrie și vorbește despre Lucian Blaga, acum, înainte vai de minte și de caractere. Dar nu s-a scris decit foarte puțin despre *omul* Lucian Blaga. și nu s-a scris fiindcă îndeobște nu se știe mare lucru în această privință. Lucian Blaga trăia retras și era greu abordabil, afară de studenți. S-a scris cum s-a aflat, din auzite, din citite, cîțiva din direct, foști în contact sporadic cu Lucian Blaga înainte sau după 1950. Unul singur a scris din plin: Vasile Băncilă în *Lucian Blaga, energie românească*, dar aceasta a fost înainte de potopul roșu. După, multora le-a fost frică să scrie despre Lucian Blaga. Nu-i acuz, frica este generalizată sub comuniști, instrument de guvernare, însă unora anume le tremura fundul de teamă să nu și piardă ciolanul literar sau filosofesc.

Din tot ce s-a scris biografic despre Lucian Blaga, cuvintele cele mai cu sens și adevăr faptic au fost spuse de Lelia Rugescu, invocate deopotrivă de dînsa fiind imaginile cele mai vii privind, cu osebire, prima tinerețe a lui Lucian Blaga. În Amintirile sale despre Lucian Blaga, Lelia Rugescu - persoană acum (1985) în vîrstă de 80 de ani și limpede la minte - este posesoarea unor date de primă mină, autentice, asupra lui Lucian Blaga, cu osebire cele din anii premergători intrării lui Lucian Blaga în serviciul extern al României, precum și perioada de după 1950. Lelia

Rugescu știe foarte multe despre Lucian Blaga fiindcă este nepoata lui de soră (Letiția, primul copil al lui Isidor și Ana Blaga, sora cea mare care a avut grije de frații mai mici, mai ales de Lucian, prîslea, firav și cu probleme, Letiția căsătorită cu Ion Pavel, învățător la Sebeș, apoi la Bistrița, om ales, și el din Lancrăm, de o seamă și prieten cu tatăl meu). Cînd era fetiță, Lucian o răsfăța pe Lelia, se deda la șotii cu ea (într-un sens, Lucian Blaga avea fire de copil) rîdea cu ea (eu de foarte puține ori l-am văzut pe Lucian, rîzind, doar cînd, pentru a-i descreți fruntea, îi mai turnam cîte una, și de la Paris, îi plăcea și cele decoltate).

Dar Lelia, pe care o apreciez mult, nu le știe pe toate ale lui Lucian după cum lasă să se înțeleagă, fiindcă nu a fost prezentă la toate ale lui, la nici una după ce Lucian nu a mai fost în Țără, sau cînd a fost Subsecretar de Stat la Externe; pe atunci Lelia Rugescu era Lelia Pavel și la Bistrița-Năsăud, apoi Lelia Smighelschi și tot în Ardeal, Lucian Blaga nu mai era din 1926 acolo, ci cu posturi în străinătate, apoi la București în 1937-1938. După cum eu nu știu nimic autentic decît pe cele la care am asistat lîngă Lucian Blaga, și numai de acelea vorbesc cu bun temei. Și fac aci o punere la punct, o mică răfuială blâgească, este nevoie fiindcă Lelia s-a apucat să dea publicitate ce nu știa bine și a nedreptățit: 1. Privitor la ce s-a întîmplat "în țără", între 1912 și 1918, cu Liciniu, fratele mai mare al lui Lucian, care a trecut munții iarna și slăbit a venit direct la unchi-su Sonu la Severin, unde a fost îngrijit, s-a refăcut și a făcut practica de un an pentru intrarea în Facultatea de Farmacie de la București. Iar Lelia scrie că Liciniu, la noi la Severin a fost "culcat în patul în care dormise un asistent tuberculos"! Nu exista aşa ceva la noi în casă, Simion Blaga era doară farmacist și chiar dacă nu ar fi fost, nu ar fi expus pe nepotu-su Liciniu la un asemenea risc. Lelia nu știe că Liciniu s-a tuberculizat la București fiind student la Farmacie, ca să aibă mai mulți bani să facă suplimentare la spitalul Filantropia, cunoscuse și o fată, o colegă, cu care de altfel mai în urmă s-a și căsătorit, apoi fizia și s-a agravat având farmacie la Beiuș, cobora vara într-o pivniță rece după medicamente. Dovadă: dacă ar fi fost cum scrie Lelia, frații lui Lucian, sora cea mare, Letiția, în primul rînd, s-ar fi supărat foc pe Simion Blaga, tatăl meu - și ei cînd se revedea se îmbrățișau cu Sonule dragă, și corespondau, iar față de mine Lucian.... nu mai vorbesc ci scriu. 2. Lelia Rugescu sare peste cal în unele privințe, nu face distincție între sinceritate în scris și indiscreție. Întru aceasta greșește față de propria ei mamă..... 3. Faptul cel mai grav, o nedreptățe pe Cornelia, buna și înțelegerătoarea soție a lui Lucian Blaga, marea lui iubire și colaboratoarea îi strîngea poezile și i le păstra, bătea textele la mașina de scris etc.

S-a tăcut timp de decenii în ce privește Lucian Blaga. Totuși, cîțiva mai tari de înger și curajoși, au scris despre el - *post mortem*, înainte nu și despre felul în care și cum Lucian Blaga a fost nevoit să scurgă, trist, ultimii ani ai vieții, și că a fost nedrept ce s-a întîmplat cu el. Acelor oameni

cinstiți și inimoși le mulțumesc mult, am datoria să o fac în numele Blăgeștilor.

Am fost mult mulți ani, obligat să tac. Dar am citit din cele scrise despre Lucian Blaga, unele documentate *faptic*, mai puțin *psihologic*. Chiar deloc. S-a scris cu talent, cîțiva curajoș, Securitatea supravegheata totul, și mormîntul lui Lucian Blaga din clopotnița bisericii de la cimitirul din Lancrăm. S-a scris despre Lucian Blaga ce s-a putut afla, nu tot, s-a scris cît și cum s-a știut, mai ales cît și cum a fost voie, prea mult cu cocoloșeli și menajamente față de unii făptași, vinovați, căci aşa se juca piesa pe atunci și se mai joacă încă, în dauna adevărului, literar și de viață de om. Înțeleg tot afară de impostură și cameleonism.

Am citit ce scriau alții și vorbeau despre Lucian Blaga, nu i-am contrazis deși ades era cazul s'o fac, multe eronate, inexakte și trase de păr.

Acum scriu și eu ce știu, bine, din cele trăite lîngă Lucian Blaga, văzute și auzite nemijlocit, mai ales înțelese. Nu sunt critic literar sau vreun exeget, nici biograf specialist nu sunt. Scriu cum mă pricep. Rog să'mi fie iertate lipsurile, luată în seamă sincer atea, și ce știu inedit despre Lucian Blaga - cel puțin atât.

S-a scris mult despre *opera* lui Lucian Blaga, dar foarte puțin și nu întotdeauna corect, autentic, despre *omul* Lucian Blaga. Fiindcă nu a fost cunoscut decît de foarte puțini în intimitatea ființei lui, și aceia nu au scris despre el, doar cîteva străfulgerări. Mă refer în special la Ion Chinezu și la Vasile Băncilă, în parte și la Bazil Munteanu. Ce au scris ceilalți, date și aprecieri personale, a fost tardiv și incomplet.

Și au fost speculative, ca o cronică mondenă, legăturile femenine ale lui Lucian Blaga. Au fost, cele mai multe, platonice și intelectual-speculative - "muze", cum li se zicea banal și nu bine definit. În fapt egerii pasagere. Este însă adevărat că cîteva au fost și muze carnale, mai mult carnale decît muze - Lucian Blaga, ca tot omul, poet sau nu, nu putea nici el să scape condiției umane, ca să-i zic aşa frumos și în general, și nu hai tu, de ce te oprești? că nu se poate trăi doar din poezie și filosofie. Însă deasupra tuturor și a toate, Lucian a iubit-o și apreciat-o pe Cornelia, soața lui și iubirea lui cea mare, cu dînsa a început și Cornelia. I-a stat la căpătii pînă a închis ochii pentru totdeauna, nu alta. Cornelia i-a fost muza din tinerețe, confidența și colaboratoarea lui cea mai de preț.

Alte cu adevărat confidente i-au fost lui Lucian Blaga, Marioara Blaga-Şerban, încă de cînd erau în aceiași clasă la liceul Șaguna din Brașov. A doua, Georgina (Gigi în familie) Blaga-Gheorghe, nepoata, fiica lui Tit-Liviu, fratele cel mai vîrstnic al lui Lucian și protectorul celorlalți frați, profesori de matematici la liceul Șaguna, era socotit un geniu matematic dar a murit de tînăr. Marioara, pînă a închis ochii etern, azi Gigi și Dorli, știu despre Lucian

Blaga, despre stările lui sufletești, nemăsurat mai mult decât ulteriorale varii "domnițe", care știi mai nimic în această privință. Față de ele Lucian Blaga îl făcea pe grozavul. Lucian Blaga nu se dezvăluia. Și au apărut acele iubările persoane într-un tîrziu în formă de confidente ale lui Lucian Blaga. Oare? Nu au știut nimic despre zbuciumul sufletesc încă de tînăr, al lui Lucian Blaga, nu apare nici una în *Hronic*, sita. Nu din corespondență și din giuguleli pasagere se poate cunoaște cu adevărat un om.

Avea Lucian Blaga și defecte, nu numai calități. Între altele era orgolios de ce scria, vanitos însă nu. Iar în tot ce făcea era natural, sobru și profund, imprimat de eleganță morală și de o distanțare specifică marilor gînditori.

Vorbesc despre Lucian Blaga în acest capitol din cartea mea de amintiri și mărturii, spre informare, dar și întru judecare. Nu m-am apucat să scriu vreo carte despre Lucian Blaga, deși am fost avantajos invitat să fac (în 1980) și aveam din ce să scriu, în parte deja redactat, spunând că nu înțeleg să mă diluez fiindcă lucrez la ceva mai amplu, în care îi consacru și lui Lucian Blaga un capitol, nu mai mult, ar depăși economia cărții și aşa foarte foioasă, mai multe volume. Nici vrun fragment Lucian Blaga din ce scrisesem deja, nu am dat publicitatea în vreo revistă literară, cum am fost sfătuit să o fac ca "o intrare și debut în publicistică". Debutul mi-l făcusem acum aproape o jumătate de veac, în 1937, la Paris, cu un volum consistent și documentat despre evoluția tehnicii diplomatice, care a fost apreciat și premiat de o secție a Academiei Franceze, scris în limba franceză. Nici după reclamă literară pe bază de nume, nu umblu. Și din acest punct de vedere nu sunt ortodox, nici Lucian Blaga nu a fost, pe alte teme bineînțelești, dar tot rebarbativ; a fost însă mereu prezent pe temele majore ale culturii românești.

Trebuie pusă la punct și această chestiune, ca și altele pe cari le abordez și le ridic privitor la Lucian Blaga. Îmi simt o datorie față de el să o fac, altfel nu mi-ași pierde timpul, îl măsor cu parcimonie, nu mai am mult de trăit și am încă atîtea altele de scris. Însă despre Lucian Blaga nu le voi spune pe toate cîte le știu, din motive bine întemeiate.

Cum scriu, în noapte tîrziu, parcă Lucian a venit, stă în spatele meu și mîngîindu-mă ușor pe cap, îmi zice - "Bietul de tine, ai rămas! Îți mulțumesc pentru ce scrii acum despre și pentru mine".

Nu a cîntat încă cocoșul. E ora fantomelor.

Vine și timpul adevărului. Al tuturor adevărurilor.

După ce a scris *Poemele luminii* și *Pietre pentru templul meu*, *Lauda Somnului* și *Pașii profetului*, în anii '20 Lucian Blaga a început să fie apreciat de către critică și de amatorii de literatură bună.

Lucian Blaga inaugura și iniția o nouă poezie care se înscria în evoluția poeziei românești, universale chiar, deși o poezie nonconformistă, în afara canoanelor, şablonelor și metricei uzuale - versuri albe și ritm nou.

În anii '30, Lucian Blaga a fost prețuit mai ales pentru gîndirea lui filosofică originală, pe linia modularilor gîndirei românești, *Spațiul mioritic* în deosebi. Lucian Blaga a fost în acei ani mult agreat și cătat de tineretul universitar, ca și în sferele înalte ale culturii românești pentru lucrările lui de filosofie, pentru sistemul lui filosofic - singurul existent la români, nici marea cultură rusă nu are vreunul. Si nu publicase pînă atunci decît două trilogii: *Trilogia cunoașterii* și *Trilogia culturiei*.

Subliniez cu tărie, și știu bine ce spun, și voi dovedi mai jos documentar, că *în anii '30 și în următorii, ca și în prima tinerețe, încă din liceu, lui Lucian Blaga la filosofie îi era gîndul, nu la poezie*. Poezia îi venea în pană *instinctiv*, ca un pîrîu cristalin ieșind dintr-o coamă de munte și curgînd la vale, trece și se pierde în marile ape. Poezia îl făcuse cunoscut, dar pe ea Lucian Blaga o socotea domeniu și activitate mai mult de începuturi, din primă tinerețe, și numai după filosofie - cum voi arăta, documentat, mai jos. Pentru Lucian Blaga poezia a fost o *dragoste*, filosofia o *preocupare*, cea esențială și permanentă, aproape o obsesie, a lui încă din timpul când era în liceu. Poezia e pasare, fulg în vînt și cîntec - filosofia este stîncă, nu o mișcă din loc apele, nici vînturile turbate.

Prima scriere a lui Lucian Blaga a fost una din domeniul filosofiei, nu din cel al poeticei, cum se începe deobicei, floare de mai la ureche și dă-i tare cu dragostea. Anume în anul 1914, licean fiind. O spune Lucian Blaga el însuși : "Scurt timp înainte de bacalaureat, când hălăduiam iarăși prin adumbririle Brașovului, am scris niște note despre intuiția în filozofia lui Bergson..... țineam ca acest foileton, de remarcabilă densitate, să apară într-un ziar. Spre a forța porțile, m-am văzut nevoit să mă dedau unei mistificări. Foiletonul l-am trimis la ziarul "Românul" din Arad, dar îl dam drept traducere după cineva, și l-am semnat: Ion Albu. Semnat de mine, un "licean", desigur că foiletonul ar fi luat drumul coșului. Foiletonul a văzut lumina tiparului întocmai, dacă se face abstracție de greșelile de tipar de rigoare (în autobiograficul *Hronicul și cântecul vîrstelor*, pag. 144 și 145, publicat postum în 1965, la Editura Tineretului, datorită asiduităților fiicei lui Lucian, Dorli Blaga-Bugnariu, ca și restul publicării operei lui Lucian Blaga, Dorli luptînd de una singură, eu prăpădit după cinsprezece ani de pușcărie roșie, să le fie în gît și pe suflet, dar nici eu nu-i las acu cu pana, o fac bici, că și merită).

În anul următor, 1915, tot filosofie: "În primăvara anului 1915 eram acasă la Sebeș..... Scrisesem în timpul iernii mai multe scurte lucrări filosofice (toate sublinierile sunt ale mele). Printre altele, una despre conceptele de "materie" și "energie" în economia inteligenței umane.... e vorba despre *întâia mea manifestare în publicistica bucureșteană, cu vreo patru ani anterioară primelor mele volume apărute în 1919*". Deci filosofie cu

mult timp înainte de poezie, *Poemele luminii* - scrie Lucian Blaga în același *Hronic*, la pag. 160 și 161.

Și ".... de unde și cum ar fi putut ei să știe că fratele lor mai mic era o ființă eminentamente metafizică" nu poetică și cu plete - se caracterizează Lucian Blaga pe sine însuși, cum el era alcătuit (ibidem, pag.139). Și mai tîrziu, vorbind de întîlnirile lui cu Cornelia Brediceanu la Viena în 1916: "lî plăcea să audă cuvânt, despre proiectele mele de viitor. lî desfășuram aspirațiile mele în domeniul filosofiei. Pe acestea i le-am mărturisit mai degrabă decît cele poetice (ibid, p.188). Probabil că tînărul Lucian Blaga vroia să devie un Schopenhauer român. Apoi, în 1917, la Sebeș Alba: "Citeam, scriam aforisme (ibid. p.199, jos). Adică mereu o preocupare filosofică, nu poetică, lirică. Chiar ".... cu această lucrare de *filozofie agricolă*"?! (ibidem și pentru explicație pag.201).

În ce privește inițierea și debutul lui Lucian Blaga în domeniul filosofiei, în afara celor arătate mai sus, mai există o mărturie făcută de Lucian Blaga pe această temă: este de găsit tot în *Hronic*, anume la pag. 135, ed 1965, și se referă tot la filosofia lui Bergson, Lucian Blaga indicînd prin ce canal a luat cunoștință de opera filosofului francez (nu știu dacă ctea curent, pe atunci, textele franceze, în Ardeal, în general, limba franceză nu era predată în licee și nu era vorbită de intelectuali, ci predată era și vorbită germană, de unii și magyara, obligatorie în școli, dar se prindea de copiii români ca tinicheaua de perete). În fapt, canalul a fost, unul indirect și interpretativ, Constantin Antoniade, acel personaj doct, spirit filosofic dar puțin cunoscut în Țară, de profesie diplomat, am vorbit de dînsul în context colaboratorii apropiati ai lui Nicolae Titulescu (vezi în vol.III al acestei scrisori diverse și de epocă). Pasajul din *Hronic* este aferent anului 1914, Lucian Blaga fiind atunci în clasa VII-a de liceu (liceul Șaguna din Brașov). Acele rînduri mai arată și *cum se forma*, în acele vremi ferice, *cultura unui om*, ce mijloace de informare avea la dispoziție, dar și cu ce sacrificii, precum și dorința aprigă de a citi și ști, a tînărului Lucian Blaga, a citi filosofie, nu poezie. Citez: "..... o curiozitate arzătoare mă îndruma spre gândirea contemporană. Trecînd odată, într-un ceas norocos, pe lîngă Librăria Zeidner, descopăr în vitrină, o carte splendid editată: "Zeit und Freiheit" de Henri Bergson. Era tocmai ce îmi dorisem de atâtă timp (sub acest titlu au apărut în limba germană *Éssais sur les données immédiates de la conscience* - n.n.). M-am repezit în librărie. Prețul era exorbitant: 9 coroane. În buzunar nu aveam decît măruntiș pînă la 2 coroane. Și nu sosise decît acest exemplar, pe care nu l-ași fi lăsat din mâna, ca nu cumva să mi-l ia vreun alt amator. Nu întrezăream însă nici o posibilitate de a'mi face rost de ceea ce lipsea pînă la împlinirea prețului. Am fost nevoit să las cartea. Rugam însă pe librar să mi-o rețină o zi, două, pînă mi-or sosi banii. Dar librarul a refuzat. Pînă să ies, cartea reapărea în vitrină. M-am oprit încă o dată, în fața geamului, în care băteam ușor tactul unui marș. Mă simțeam îndemnat să rămân acolo, să acopăr cartea cu spatele, să mi-o apăr de privirile trecătorilor. Îmi închipuiam că mii de intelectuali brașoveni

atâtă aşteptau: o carte de Henri Bergson.... M-am dus acasă. Am deschis un dulap. Atîrnau în el niște paltoane vechi (erau și ale fraților mai mari ale lui Lucian, Longin și Liciniu, locuiau toți trei în aceeași cameră, Liciniu învăța "la Șaguna", Longin la școala comercială, și cam trăgeau toți trei mîța de coadă, Longin mai ciștiga câte ceva pentru colectiv cu.... pokerul! - n.n. și conf. *Hronic*). Le-am vîndut. A doua zi îmi cumpăram cartea. Cu ajutorul "Datelor imediate ale conștiinței" mă inițiam în filosofia lui Bergson, pe care aveam să cunosc însă, în toată ampla sa desfășurare, de-abia un an mai tîrziu, din studiul apărut la București, a lui C.Antoniade: "Filozofia lui Henri Bergson", un exemplar, unul singur, și-a făcut calea la Brașov. L-am descoperit la Librăria Ciurcu și mi l-am procurat numai decît. Se cuvine să însemn aci că studiul lui Antoniade, cu toate că nu făcea decît să parafraseze textele bergsoniene, sau poate tocmai de aceea, a avut prin latura sa informativă cât și prin limba în care era scrisă o deosebită însemnatate pentru dezvoltarea mea. Citind și recitind această carte, învățam două lucruri: întîi, cum gândește cel mai de seamă filozof al timpului, și al doilea - cum se poate scrie plastic și elegant - filozofie în limba românească! ".

În primul lucru: "Poezia nu a contenit niciodată a'mi face semne. Mă legănam de-un timp sub zodia răsăritului. Mă fascina poezia chineză, indiană, persană. Am scris și atunci poezii, nu multe și nici multumitoare. Nici una nu a văzut teascul. Le-am ars cu ușurință decepționatului..... Nu'mi aduc aminte nici măcar de înfățișarea exteroară a poezilor (de screrile de filosofie, chiar de cele de început, Lucian Blaga își amintea perfect, se poate constata din *Hronic*), ca fel acestea trebuie să fi constituit o fază intermedieră între versurile scrise la 15 ani, de factură obișnuită, tradițională și impersonală, și versurile libere în ritmuri abrupte, de proză extatică, cu care am debutat în 1919". A se reține: "versuri libere" de "proză extatică" - adică tot filosofie și poezia lui Lucian Blaga (*Hronic*, p.168).

Despre "timpul" poeziei și al filosofiei, ca și cel al romanului, Lucian Blaga i-a încredințat propriile lui considerațuni și intenții lui Mircea Eliade, voi arăta mai departe în alt context, în ce împrejurări a făcut aceasta și ce a spus.

Apoi, după 1945, și în anii următori, cînd Lucian Blaga nu a mai avut liniștea să se înalte în sferele filosofiei pure și nici vreo șansă de a publica lucrări de filosofie, el s-a întors la poezie, o dragoste a lui din tinerețe, cea de după preocuparea permanentă în domeniul filosofiei, poezia fiind un domeniu neutru, neatacabil politic, unelte literaturizanții, poetașii și filosofeii, formi mentali din născare dar gălăgioși tare, micuții de ei, sugari rămași neînțarcăți, sug de unde pot, de peste tot cu buze vorace, sug cu ele din toate vînturile, și cloacele.

Dar nici poezia nu a mai putut să și-o publice Lucian Blaga după 1948 dat afară fiind și de la Universitate, era redus, și se consola, să o citească unor noui și mai tineri prieteni, admiratori și admiratoare. Față de

ultimile era foarte sensibil, cîteva i-au fost egerii - slăbiciuni, le avea și Lucian Blaga, că nu era călugăr la vechiul schit, necum schimnic cu caprele sus la Detunata.

Pagini de filosofie chiar dacă ar mai fi scris, nu mai putea să le citească, spre verificare, prietenilor lui spirituali de altădată, Nichifor Crainic, Ion Chinezu, Vasile Băncilă și altor cîțiva, de cari voi vorbi mai departe, unii muriseră, Crainic la pușcărie, ceilalți bătuți și ei de vînturi adverse și risipiti în colțuri depărtate sau uitate de oameni, locurile și ei.

Acesta este adevărul, îl știu prea bine, îl cunosc și alții deși fără detaliile mai jos înfățișate.

Iar a'l subsuma pe Lucian Blaga poeziei, sau a pretinde că ea l-a dominat sau că Lucian Blaga are valoare în beletristica românească numai sau mai ales prin poezia lui - ar fi o mare eroare. Si o depreciere a lui ca reprezentant al gândirii românești, avînd valențe nu numai la noi. Si o nedreptate ce i s-ar face. Ar fi asemenea afirmației că Goethe și capodopera sa *Faust* valorează numai prin poetica din ea, cînd în realitate valoarea lui *Faust* o dă tocmai gândirea exprimată în această scriere și problemele pe care Goethe le ridică în ea privitor la existența și viitorul omului pe pămînt. Au existat și alți mari poeți, mai însemnați decît Goethe pentru lirica universală, sigur Shakespeare, poate și Byron, Shelley sau Victor Hugo - dar Goethe este unic prin gândirea lui redată într-o formă poetică și prin creierea de tipuri umane, pline de deșarte iluzii.

Iar dacă Lucian Blaga ar fi trăit în alte locuri și timpi, și dacă ar fi scris filosofie într-o limbă de mare circulație, el ar figura în enciclopediile universale, în primul rînd în cele de specialitate filosofică editate în ultimile decenii. Nici Eminescu nu figurează, menționat numai cu numele în cîteva enciclopedii uzale și că a fost cel mai mare poet român. Mult prea puțin și pentru unul și pentru celălalt, deși despărțiti de epocă, preocupări și genuri. La fel în ce privește alți gînditori și literati români de mare valoare, supuși unor anume criterii de judecată (cică unde nu-i mesaj, nu-i valoare?!), dar valoarea celor cu catalogarea?). Gândul însă și harul nu cunosc îngrădiri, nici hotare.

Voi reveni cu alte elemente și precizări asupra acestui subiect referitor la Lucian Blaga. Cred că vor putea servi celui ce va scrie într-o zi o biografie completă, și adevărată, a lui Lucian Blaga, trecută prin filtrul timpului scurs și al patimilor ostioite, inclusiv perioada necunoscută încă, timpul cât Lucian Blaga a ocupat acea înaltă funcție la Ministerul de Externe și ce el gândeau atunci. Aspecte de cari mă ocup în acest larg capitol al amintirilor și mărturiiilor mele de epocă. Negru pe alb, documentat fără tăgadă posibilă, nici în ce privește Lucian Blaga. Fiindcă le-am trăit.

*

Primul care a scris despre Lucian Blaga ca filosof a fost Onisifor Ghibu în 1927. Pîmă atunci se scrise numai despre poezia lui. Onisifor

Ghibu a fost o mare personalitate culturală, un îndrumător în ce privește carte (dar a greșit-o cu privire la Titulescu, aprecieri eronate, vezi în vol. III al acestei scrieri memorialistice, capitolul Titulescu).

Apoi, fiind profesor la Universitatea Cluj, Lucian Blaga a refuzat oferta lui Ghibu - era mare la Ministerul Instrucției Publice și Culturii Naționale - pentru Ardeal un fel de mentor cultural - de a deveni rector al Universității Cluj. Circumstanțele au fost următoarele: rectorul de atunci al Universității, Florian Ștefănescu-Goangă (fratele vestitului bariton de la Opera din București, și butoi fără fund, detaliu în vol. II, două goange au fost și amândouă speciale) deși profesor capabil, ca rector devenise prea autoritar pentru studențime, săvîrșise împotriva ei și unele nepermise, și fusese bumbăcit de studenții naționaliști și virulenți, mai ales că se aflase, adică se spunea că rectorul era francmason, ca și Sadoveanu, Argetoianu și Carol II. Mandatul de rector urmînd să expire, Onisifor Ghibu s-a gîndit la Lucian Blaga dar "M-a refuzat categoric pretextînd că nu are talent organizatoric, atât de necesar unui rector, că preocupările lui erau îndreptate numai spre filozofie și poezie și că nu putea accepta să intre în arenă" (O.Ghibu, *Oameni între oameni*, p.514-516, ed. Eminescu, București 1990).

Adevărul este că Lucian Blaga nu era un individ băgăreț, în fapt era un timid, sta deoparte. I-am spus o dată că nu e bine aşa mereu. A ridicat din umeri și a zis "Aşa sunt eu".

În funcția la care fusese numit la Ministerul de Externe, Lucian Blaga a început să lucreze cu rîvnă, dar nu cu tragere de inimă, gîndul îi era altundeva. Totuși, noul domeniu de activitate îl interesa, era oarecum inițiat în el și vroia să și dovedească capacitatea și în această privință, avea Lucian Blaga în el o bună doză de ambiție, de calitate, specific ardelenescă, unii îi zic încăpăținare ardelenescă, în realitate este perseverență, dorința de a duce treburile la bun sfîrșit, eu însă ardelean sau juvete fiind, tot încăpăținat sunt pe anumite chestii, de exemplu pe contra ăstora ajunși la putere în buna Țără Românească, o nenorocesc.

În anii '20 și '30, unii îi puseseră piedici și îl atacaseră pe Lucian Blaga, nu de pe poziții spirituale pure, ci de pe unele "culturale" - ziceau aceia - în realitate ideologice limitate, susținuți fiind din spate de un prestigiu în care atitudinea și piedestalul politic tradiționalisto-naționalist excesiv nu lipseau, mă refer la Bogdan-Duică și la cumnatul său Nicolae Iorga. Dînd aceste nume, precizez că cei doi iluștri nu făceau parte din categoria "scribărăilor" de care am vorbit mai înainte și am să mai vorbesc, ba Iorga comentase elogios la început versurile lui Lucian Blaga, însă după ce s-a convins că ele nu se încadrau în nici un fel în Semănătorism, al căruia șef și mentor Iorga era, Dsa a început a ține isonul cumnatului Dsale Bogdan Duică, și l-au atacat virulent pe "poetul transilvan", cum i-au zis, Arhezi la fel - concurența. Si care poet aducea un suflu nou, și adînc, în poezia